

УДК 349.2

А. Осадчий,кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного і фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ВІДПОВІДАЧА ВІД АДМІНІСТРАТИВНОГО ПОЗОВУ

Принцип рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом забезпечує сторонам рівні можливості для захисту їх інтересів при вирішенні адміністративним судом публічно-правового спору. Отже, відповідач, так само як і позивач, має право на судовий захист. Хоча дослідженню права на судовий захист в адміністративному процесі приділялася увага таким вченими, як С.В. Ківалов, І.О. Каргузова, І.Б. Коліушко, Р.О. Куйбіда, В.Г. Перепелюк та ін., вказана проблематика у контексті захисту інтересів відповідача потребує подальшого дослідження з точки зору визначення тих процесуальних засобів, якими може скористатися відповідач для захисту своїх інтересів при розгляді та вирішенні адміністративної справи, що і є ціллю даної статті.

Відповідача наділено необхідним обсягом процесуальних прав, що дозволяють йому ефективно відстоювати свої інтереси при розгляді адміністративної справи шляхом вчинення певних процесуальних дій. Такі дії можуть бути спрямовані на створення для відповідача більш сприятливих умов щодо участі у розгляді адміністративної справи, наприклад, внаслідок задоволення клопотань відповідача про відводи, про відкладення розгляду справи, про зупинення провадження у справі, про звільнення від оплати судових витрат тощо. Вчинення ж відповідачем інших процесуальних дій має на меті відмову у задоволенні позовних вимог, або унеможливлення вирішення адміністративної справи по суті (внаслідок залишення позовної заяви без розгляду, закриття провадження у справі). Через

вчинення вказаних дій відповідач намагається не допустити погіршення його правового положення внаслідок розгляду і вирішення адміністративної справи. Такі процесуальні дії відповідача, що спрямовані на захист його інтересів та недопущення погіршення його правового положення внаслідок розгляду і вирішення адміністративної справи позначаються як процесуальні засоби захисту відповідача від адміністративного позову.

Процесуальні засоби захисту відповідача від позову можна поділяти на загальні і спеціальні [1]. До загальних належать дії, які можуть вчинятися як відповідачем, так і позивачем або іншими особами, які беруть участь у справі для забезпечення реалізації своїх інтересів. До спеціальних відносяться дії, що можуть вчинятися тільки відповідачем. Використання процесуальних засобів захисту відповідача від адміністративного позову має на меті повну чи часткову відмову у задоволенні адміністративного позову чи завершення процесу без ухвалення постанови.

Основним процесуальним засобом захисту відповідача від адміністративного позову виступають заперечення проти адміністративного позову. Під запереченнями проти адміністративного позову розуміються вимоги відповідача до суду щодо відхилення адміністративного позову внаслідок неправомірності виникнення чи продовження процесу або внаслідок необґрунтованості чи неправомірності позовних вимог. Отже, заперечення проти адміністративного позову спростовують позовні вимоги з процесуального або матеріально-пра-

вового боку. Відповідно, заперечення проти адміністративного позову поділяються на процесуально-правові і матеріально-правові. Процесуально-правові заперечення дозволяють відповідачу переконати суд у неправомірності виникнення або продовження процесу по справі. Таким чином, процесуальні заперечення мають на меті:

- залишення позовної заяви без розгляду внаслідок недотримання умов реалізації права на адміністративний позов (п. 1-3, 7 ч. 1 ст. 155 КАС України) або у разі, якщо позивач повторно не прибув на попереднє судове засідання чи не прибув на засідання без поважних причин, якщо від нього не надійшло заяви про розгляд справи за його відсутності, чи до закінчення судового розгляду він залишив судове засідання без поважних причин і не звернувся до суду із заявою про судовий розгляд за його відсутності (п. 4, 8 ч. 1 ст. 155 КАС України) або у разі, якщо позовну заяву подано з пропуском встановленого законом строку звернення до адміністративного суду, відсутні підстави для визнання причин пропуску строку звернення до адміністративного суду поважними (п. 9 ч. 1 ст. 155 КАС України);

- закриття провадження у справі внаслідок відсутності передумов права на адміністративний позов (п. 1, 4 ч. 1 ст. 157 КАС України) або у разі, якщо позивач помер або його оголошено в установленому законом порядку померлим, або ліквідовано підприємство, установу, організацію, які виступали позивачем, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва (п. 5 ч. 1 ст. 157 КАС України).

Матеріально-правові заперечення проти адміністративного позову дозволяють відповідачу переконати суд у необґрунтованості або неправомірності позовних вимог. Таким чином, матеріально-правові заперечення мають на меті ухвалення адміністративним судом постанови про відмову в задоволенні адміністративного позову. Матеріально-правові заперечення, на

відміну від процесуально-правових, стосуються суті заявлених позовних вимог. Досягти зазначеної мети відповідач може у різний спосіб, залежно від конкретних обставин адміністративної справи. Матеріально-правові заперечення можуть бути пов'язані:

- з необґрунтованістю позовних вимог, через: неповноту юридичного складу; відсутність відповідних доказів або їх недопустимість чи недостовірність; наявність фактів, що знесилюють факти, які складають підставу позову, неналежність сторони тощо;

- з неправомірністю позовних вимог, через: неправильний вибір чи тлумачення позивачем норми матеріального права, що регулює спірні правовідносини; неправильний вибір позивачем способу захисту права тощо.

Право відповідача на подання заперечень проти адміністративного позову закріплене ч. 2 ст. 51 КАС України. Подавши заперечення проти адміністративного позову, відповідач сприятиме суду у встановленні характеру спірних правовідносин, матеріального закону, який їх регулює, фактів, які необхідно встановити і які лежать в основі вимог і заперечень, кола осіб, які мають брати участь у справі тощо. Заперечення проти позову можуть стосуватися всіх заявлених вимог чи їх певної частини або обсягу. Відповідач може подати кілька заперечень. Заперечення проти адміністративного позову можуть викладатися як в письмовій формі – в адресованій суду заяві, так і в усній формі – безпосередньо у судовому засіданні. Подання заперечень не обмежується певними часовими межами, а тому подати заперечення можна у будь-який час до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення постанови у справі. Так, відкриваючи провадження в адміністративній справі, в ухвалі про відкриття провадження суддя пропонує відповідачу подати письмові заперечення проти позову (п. 5 ч. 5 ст. 107 КАС України). При проведенні судового розгляду адміністративної справи у формі скороченого провадження (сто-

совно адміністративних справ, визначених у ч. 1 ст. 183-2 КАС України), яке здійснюється без проведення судового засідання та виклику осіб, які беруть участь у справі, за результатами розгляду поданого відповідачем заперечення проти позову суд може дійти висновку про неможливість ухвалення судового рішення без проведення судового засідання та виклику осіб, які беруть участь у справі, та розглянути справу у формі судового засідання з викликом осіб, які беруть участь у справі (ч. 4 ст. 183-2 КАС України).

Окрім заперечення проти адміністративного позову до процесуальних засобів захисту відповідача від адміністративного позову належать дії відповідача щодо досягнення примирення через врегулювання публічно-правового спору шляхом взаємних із позивачем поступок і компромісів, а також дії відповідача, спрямовані на перегляд, зокрема внаслідок оскарження в апеляційному та касаційному порядку, судових рішень в адміністративних справах, якими позовні вимоги задоволені.

Іноді до процесуальних засобів захисту відповідача від адміністративного позову відносять і просте немотивоване невизнання позову, тобто нічим не обгрунтоване відхилення відповідачем вимог позивача за простою формулою: позов, пред'явлений до мене, не визнаю. Але просте невизнання позову не створює жодних умов для відмови чи задоволення адміністративного позову чи завершення процесу без ухвалення постанови, таким чином не захищаючи відповідача від погіршення його правового положення внаслідок розгляду і вирішення адміністративної справи. Більш того, в адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, з огляду на презумпцію правомірності вимог особи, яка оскаржує рішення, дії чи бездіяльність суб'єкта владних повноважень, немотивоване невизнання позову відповідачем пов'язане з невиконанням ним обов'язку доказування правомірності свого рішення,

дії чи бездіяльності (ч. 2 ст. 71 КАС України) і, як правило, призводить до задоволення позовних вимог.

В адміністративному процесі, на відміну від цивільного та господарського процесів, не існує інституту зустрічного позову. У цивільному та господарському процесі зустрічний позов виступає в багатьох випадках доволі ефективним процесуальним засобом захисту відповідача від позову, що ґрунтується на тактичному прийомі: найкраща оборона – це напад. Зустрічний позов – це самостійний позов, що пред'являється відповідачем до позивача у вже виниклому процесі для спільного розгляду з первісним позовом. Таким чином, зустрічний позов пред'являється для сумісного розгляду з первісним позовом. Зустрічний позов може бути пред'явлений лише до первісного позивача (або одного з співпозивачів). При цьому зустрічний позов приймається до спільного розгляду з первісним позовом, якщо обидва позови взаємопов'язані і спільний їх розгляд є доцільним, зокрема, коли вони виникають з одних правовідносин, або коли задоволення зустрічного позову може виключити повністю або частково задоволення первісного позову. Зустрічний позов має самостійний характер. Це проявляється в тому, що суд може відмовити у задоволенні як первісного, так і зустрічного позову. Крім того, суд зобов'язаний вирішити зустрічні позовні вимоги по суті навіть у тому випадку, якщо вимоги первісного позову не вирішуються по суті.

В адміністративному процесі цілком можливі випадки, коли сторонами можуть пред'являтися взаємовиключні вимоги, що виникають з одних правовідносин (наприклад, сторона адміністративного договору звертається до адміністративного суду з вимогою зобов'язати іншу сторону виконати умови договору, а інша – оспорує чинність самого адміністративного договору [2]). Тому й питання про запровадження в адміністративному процесі інституту зустрічного позову ставилося ще при

підготовці проекту КАС України [3]. Вбачається, що запровадження інституту зустрічного позову в адміністративному процесі є цілком виправданим (з певними обмеженнями для суб'єктів владних повноважень щодо пред'явлення зустрічного позову), він виступатиме гарантією захисту прав як позивача, так і відповідача, сприятиме правильності вирішення спору між ними протягом розумного строку, виключатиме можливість винесення суперечливих судових рішень щодо взаємопов'язаних вимог, що виникають з одних правовідносин.

Слід також додати, що відповідач задля недопущення погіршення свого правового положення може використовувати не тільки процесуальні засоби захисту від адміністративного позову. Відповідачем може вчинятися й низка дій за межами конкретного процесу, що також матимуть на меті захист його інтересів та недопущення погіршення його правового положення внаслідок розгляду і вирішення адміністративної справи. До таких дій можна віднести звернення з позовами як до адміністративного суду, так і у порядку інших видів судочинства, звернення до правоохоронних органів, дії щодо позасудового врегулювання публічно-правового спору тощо.

Слід зазначити, що використання відповідачем наданих законом засобів захисту, в першу чергу процесуальних, від адміністративного позову дозволяє йому не тільки ефективно відстоювати

свої інтереси при розгляді адміністративної справи, а й сприяє забезпеченню законності у сфері публічно-правових відносин.

Ключові слова: адміністративний процес, адміністративне судочинство, процесуальні засоби захисту відповідача від адміністративного позову, заперечення проти адміністративного позову, зустрічний позов.

Стаття присвячена дослідженню сутності та різновидів процесуальних засобів захисту відповідача від позову в адміністративному процесі.

Статья посвящена исследованию сущности и разновидностей процессуальных средств защиты ответчика от иска в административном процессе.

The article is devoted to nature and varieties of means of protecting the defendant from an administrative lawsuit in the administrative process.

Література

1. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. – К. : Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2005. – С. 348.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: науково-практичний коментар / За заг. редакцією Р.О. Куйбіди (видання друге, доповнене). – К. : Юстініан, 2009. – С. 499.
3. Адміністративна юстиція: європейський досвід і пропозиції для України / Автори-упорядники І.Б. Коліушко, Р.О. Куйбіда. – К. : Факт, 2003. – С. 89.